

ประชุมบทรำโคม

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นางสาวเกียว คูรัตน์

792.09593
ป 246ก

ณ เมรุวัดจักรวรรดิราชาวาส

วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๐๓

หอสมุดแห่งชาติ
๒๔ มี.ค. 2530
ปากร

พิพิธภัณฑ์วัดโพธิสาขานครราชสีมา

ประชุมบทรำโคม

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นางสาวเกียว คูรัตน์

ณ เมรุวัดจักรวรรดิราชาวาส

วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๐๓

เลขห้อง 792.09593
ป 246 ก

เลขหมู่ 792.09593
ป 246 ก

เลขทะเบียน ส.ม.ท. 22222

คำนำ

เนื่องในงานฌาปนกิจศพ นางสาวเกี่ยว คูรัตน์ กำหนดงานวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๐๓ ณ เมรุวัดจักรวรรดิราชาวาส นายชจิต คูรัตน์ ผู้เป็นหลาน ได้มาแจ้งความแก่เจ้าหน้าที่แผนกค้นคว้า กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ว่าประสงค์จะจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง ประชุมบทรำโคม แจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ดังประสงค์

ในเรื่อง ประชุมบทรำโคมนี้ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงพระนิพนธ์อธิบาย ตำนานเรื่องรำโคม ไว้ด้วย ได้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ครั้นต่อมา ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้ทรงแก้ไขคำอธิบายตำนานนั้นใหม่ แล้วได้ตีพิมพ์เผยแพร่อีก

กรมศิลปากร ขออนุโมทนากุศลราศีทักษิณานุปทานที่เจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศแด่ นางสาวเกี่ยว คูรัตน์ และได้จัดพิมพ์หนังสือแจกเป็นอนุสรณ์ ขอกุศลทั้งปวง

จงเป็นปัจจัยเสริมส่งให้ นางสาวเกี๋ยว คูรัตน์ ผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้ประสบแต่อิฐคุณมนุญผลในสัมปรายภพตามควรแก่คติวิสัย ทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๒๘ มีนาคม ๒๕๐๓

นางสาวเกียว คูรัตน์

ชาตะ วันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๔๓๗

มรณะ วันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๐๒

ประวัติ

นางสาว เกี๋ยว คูรัตน์ เป็นบุตรคนโตของนาย เหม็ง นางจาด คูรัตน์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๗ ที่บ้านถนนสำเพ็ง ตำบลจักรวรรดิ์ อำเภอ สัมพันธวงศ์ พระนคร มีพี่น้องด้วยกัน ๔ คน คือ นางสาวเกี๋ยว คูรัตน์ นางสาวซิ้ว คูรัตน์ (ถึงแก่กรรม) นายรัตน์ คูรัตน์ (ถึงแก่กรรม) นายยง คูรัตน์ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้ประกอบอาชีพส่วนตัว

ในการดำรงชีวิต นางสาว นางสาวเกี๋ยว คูรัตน์ ไม่ได้มีครอบครัว เป็นโสดมาตลอดเวลา ฉะนั้นจึงมีแต่หลาน ๆ แต่เป็นผู้ที่ห่วงใยในอนาคตของหลานทุกคน พยายาม สนับ สนุน ให้ หลานได้ รับ การ ศึกษา โดย ทั่วถึง และอบรมด้วยความใกล้ชิด มีอารมณ์ร่าเริงอยู่เสมอ ไม่มีทุกข์ เห็นสิ่งรอบ ๆ ตัวเป็นเรื่องที่น่าสนใจ แม้ว่าเมื่อป่วยเป็นโรคเบาหวาน ก็มิได้กระวนกระวาน พยา

ยามรักษาตัวจนหายจากโรคเบาหวาน และต่อมาไต พิการ และความดันโลหิตสูง จึงได้เข้าไปรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลกลาง ตลอดเวลาที่ป่วย ไม่เคยวิตกห่วงใยในตนเองเลย มีสติและมีกำลังใจดีตลอดมา จนกระทั่งถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

หากจะมีอำนาจความศักสิทธิ์ใด ๆ ที่สามารถดลบันดาลได้ ด้วยจิตอธิษฐานของบรรดาผู้อยู่หลัง ขอวิญญาณคุณป้าเกียว คูรัตน์ จงได้ไปสู่สุขคติด้วยเทอญ.

คิดถึงคุณป้า

อัน ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เป็นของธรรมดาก็จริง แต่ก็ย่อมอาศัยผลกรรม หรืออุปนิสัยที่ผู้นั้นได้อบรมมา อย่างเช่นเราเคยได้ยินเขาพูดกันว่าเกิดมาเสียชาติก็มี แก่เสียเปล่า ๆ ก็มี รนหาที่เจ็บก็มี ตายไม่เข้าเรื่องก็มี เพราะเหตุนี้จึงต้องพิจารณาว่าทุกข สัจสิ่งอย่างนี้เป็นไปโดยอาการอย่างไรแก่บุคคลนั้น ๆ.

ในการที่หลานกล่าวชมป้า มักจะเห็นกันว่าเป็นของธรรมดา ไม่สู้มีน้ำหนัก แต่ธรรมดานั้นเอง ก็รับกันอยู่ว่า ความจริงย่อมเป็นความจริง จะหลีกเลี่ยงไปไม่ได้

ชาติ

ตั้งแต่หลานได้เกิดมาและอยู่กับคุณป้ามา ๒๘ ปีเต็ม ตลอดเวลาที่ได้อยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน หลานยังไม่เคยเห็นคุณป้ามีความบกพร่องในกรณียกิจอย่างใดเลย

ว่าถึงหน้าที่บุตร หลานได้ทราบว่าคุณบ้าเป็นผู้เอาใจใส่ปรนนิบัติ คุณปู่คุณย่ามาเป็นอันดี คุณปู่คุณย่ามิใช่ว่าจะมีบุตรแต่คุณบ้าผู้เดียว แต่ด้วยความเอาใจใส่ต่อบุรพการี คุณบ้าจึงได้เอาใจใส่ต่อท่านตลอดเวลาจนถึงอายุขัยไปทั้งสองท่าน ซ้อนแสดงว่าคุณบ้าทำหน้าที่บุตรเป็นอย่างดี

ว่าถึงหน้าที่บ้า คุณบ้ามิได้มีบุตร แต่ก็มีหลานๆ ด้วยกันหลายคน คุณบ้าไม่เคยทอดธุระเพื่อเห็นแก่ความสุขเป็นใหญ่ คอยอบรมหลานให้ผู้บาปบุญคุณโทษทั้งสอนหนังสือให้ด้วย หลานทุกๆ คนได้เรียน ก.ข.ก.กา กับคุณบ้าที่บ้านก่อน แล้วจึงเข้าโรงเรียน ทำให้การเรียนของหลานๆ ไม่ช้าไปกว่าที่ควร อันคุณของคุณบ้านั้น จึงถึงพร้อมแล้วอย่างบริบูรณ์ด้วย บุรพเทวา บุรพการ และบุรพาจารย หลานคิดว่าคุณบ้าเป็นญาติผู้ใหญ่ที่ทำหน้าที่รอบคอบมาก ซึ่งหาได้ยากที่เดียว

ว่าถึงพื้นนิสัย คุณบ้าเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในศีลธรรม มีน้ำใจเยือกเย็น มีกิริยาอันสุภาพ ใจบุญเป็นพิเศษ

และเป็นคนชยันไม่ชอบอยู่ว่าง ตั้งแต่หลานได้อยู่กับคุณบ้ามา ยังไม่เคยได้ยินใครดำหนิติเตียนว่าก้าวล่วงอย่างใดเป็นชิ้นเป็นอันสักข้อหนึ่ง คำหนึ่งด้วย ไม่ว่าคนที่สูงกว่า ต่ำกว่า หรือเสมอกัน คุณวิเศษอันสำคัญยิ่งที่หลานสังเกตเห็นนั้น คือ คุณบ้าไม่ทำให้ใครเบื่อไม่ว่าคนปูนไหน ถ้าได้สมาคมรู้จักกับคุณบ้าแล้ว ย่อมบังเกิดมีไมตรีจิต เป็นที่รักที่ชอบทั่วไป ไม่ว่าผู้ใหญ่หรือเด็ก ที่สุดจนคนใช้ก็ไม่ระอาคุณบ้าเลย

หลานเห็นว่าไม่เป็นการเหลือเกินที่จะกล่าวคำสรรเสริญคุณบ้าไว้ให้ปรากฏแก่วงศ์ตระกูลของเราว่า คุณบ้ามีชาติมา เป็นบุตรที่ดี เป็นบ้าที่ดี เป็นญาติผู้ใหญ่ที่ดี กับทั้งเป็นพลเมืองที่ดีด้วย ซึ่งยากนักที่จักหาสมควรที่ผู้เกิดมาภายหลังจะเอาอย่าง

ชรา

แต่ก่อนนี้ คุณบ้าได้ถือศีล บำเพ็ญบุญเป็นประจำ ไปวัดทุกวันพระ เพื่อสมาทานอุโบสถศีลและ

พังเทศน์ แต่เมื่ออายุคุณบ้าล่วงเข้า ๕๕ โรคภัยเข้าครอบงำทำให้กำลังกายอ่อนแอลง ไม่สามารถจะไปพังเทศน์ที่วัดได้ แต่ถึงกระนั้นคุณบ้าก็ยังพังเทศน์ทางวิทยุ และทำบุญอยู่เป็นนิจ จะด้วยกุศลกรรม หรือการรักษาอนามัยดีของคุณบ้าประกอบกัน จึงทำให้คุณบ้าแจ่มใสมีสติอารมณ์ดี มิได้เคลิบเคลิ้มหลงใหลหูไม่ตึง ถึงตาจะมัว และต้องใช้แว่นเมื่ออ่านหนังสือ คุณบ้าก็ยังชอบอ่านหนังสือ เรื่องเกี่ยวกับ ศาสนาพุทธอยู่เสมอ อย่างสนุกเพลินใจ ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาผู้ถึงความชรา ดังนี้หลานเห็นว่าไม่แก่เสียเปล่า.

พยาธิ

รูปสมบัติของคุณบ้าก็สมขนาด เป็นคนแข็งแรงไม่มีโรคประจำกาย บางทีเป็นด้วยกุศลที่คุณบ้าเอาใจใส่แก่การเจ็บไข้ของคนในบ้านญาติมิตร พยาธิจึงไม่ใคร่เบียดเบียฬเมื่อกำลังกายยังดี คุณบ้าไม่ได้เจ็บหนักพักใหญ่เลย ที่เห็นบ่อยก็เพียงหมอนวดแก้เมื่อย มาในตอน

สักปีกว่ามานี้คุณป้าเป็นเบาหวาน และก็ได้พยายาม
รักษาจนเบาหวานหายขาด แต่ปรากฏว่ากลับมีไตพิการ
เกิดขึ้นแทน และอาหารที่รับประทานไม่ใคร่ย่อยตามที่
ควรทำให้มีอาการธาตุเสียบ่อย ๆ จึงมีอาการทรุดโทรม
ลง หลานจึงได้พาไปรักษาที่โรงพยาบาลกลาง ได้รักษา
ประคับ ประคอง มาจน ถึง เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๒
อาการมีแต่ทรุดไม่บรรเทา ที่เสียเปรียบมากก็เพราะ
คุณป้าต้องต่อสู้โรคถึงสองอย่าง คือโรคไตและความ
ดันโลหิตสูง จึงเป็นการเหลือกำลังที่จะต่อสู้ได้ แต่เหตุ
ภัยทั้งนี้ก็เป็นไปตามธรรมดาแห่งสังขาร มิใช่ว่าคุณป้า
มีความประมาท หรือก่อปัจจัยให้โรคบังเกิดขึ้น การ
เกิดพยาธิทุกข์ จึงไม่เป็นโทษของคุณป้าเลย

มรณะ

เมื่อทราบว่า คุณป้ามีอาการหนักจวนจะถึงอวสาน
หลาน ๆ มีความทุกข์เป็น อันมากได้ เฝ้าดู อยู่มิได้ขาด
แต่คุณป้าก็ตั้งสติอารมณ์ดี ไม่มีอาการกระวนกระวาย

อย่างใดเลย พอถึงเวลา ๒๒ นาฬิกาแห่งวันเสาร์ที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ก็ดับขันธ์ด้วยอาการอันสงบอย่างยิ่ง ดุจนอนหลับ รวมนับอายุตั้งแต่ คุณบ้าอุบัติมาเมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๗ ถึงวันอนิจกรรม อายุได้ ๖๖ ปี ๙ เดือน ๗ วัน

ว่าถึงความรู้สึกของหลาน เมื่อมาสิ้นคุณบ้าไปเสียเช่นนี้ กระทำให้บังเกิดความวิปโยคอาดูร แสนที่จะเสียดายอาลัยนัก เพราะความเป็นอยู่ของคุณบ้าทำให้หลานพอใจและอุ่นใจเป็นอย่างยิ่ง ถึงหากรู้ว่าธรรมดาแห่งสังขารอยู่ปานใด ก็ไม่สามารถที่จะหักห้ามความโศกาลัยไว้ได้ และเท่าความรู้สึกที่เป็นมาจนถึงเวลาเขียนหนังสือนี้ก็ไม่วายจะหักห้ามน้ำตาได้เมื่อนึกถึง ทั้งนี้ไม่ใช่อื่น เป็นด้วยคุณความดีของคุณบ้าที่ได้ทำไว้ต่อหลานนั้นเอง ถ้าหากคุณบ้าไม่ได้ประกอบความงามความดีไว้ ความอาลัยรักก็จะไม่รุนแรงถึงปานนี้ หลานรู้สึกว่าเท่าที่ได้สนองคุณคุณบ้ามา ไม่เท่าถึงพระคุณของคุณบ้าที่มีต่อหลานเลย บัดนี้หลานไม่มีช่องทางที่

จะสนองคุณคุณบ้าได้โดยตรงแล้ว ได้แต่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่ง หลานจึงตั้งใจทำโดยไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยาก บุญกุศลใด ๆ ที่หลานได้บำเพ็ญเพื่อหวังอุทิศให้แก่คุณบ้านั้น ขอจงเป็นปัจจัยให้เป็นความสุขแก่คุณบ้าในปรโลก อนึ่งหลานขออธิษฐานใจไว้ว่า ถ้ายังวนเวียนว่ายตายเกิด หากจะเกิดอีกขอให้ได้เกิดเป็นหลานของคุณบ้าคนนี้ทุกชาติไป.

ขจิต คูรัตน์

๑๔๔ หลังอาคาร ๒ ถนนราชดำเนิน พระนคร
วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๐๓

คณบ้ารำลึก

๑ ๒
คนน - - -

ฉันนอนไม่หลับ พลิกกลับไปกลับมาอย่างกระวน
กระวายใจ รู้สึกเหมือนกับว่าลอยอยู่ในบรรยากาศ
ที่อ้างว้าง เปาหวิว ไร้สิ่งยึดเหนี่ยว ขาดที่พึง
หัวสมองคิดอะไรสับสนวุ่นวาย เมื่อตระหนัก
ชัดว่าไม่สามารถจะทนนอนได้อีกต่อไป จึงลุกขึ้น
มา เบิดหน้าต่างออก

สายลมเย็นยามดึกปะทะหน้าเต็มแรง..... หอม
เอา กลิ่นธูป และ ควันเทียน มาจาก ที่ใด แห่งหนึ่ง
พลัน..... ฉันรู้สึกว่า มีอะไรมาจุกอยู่ที่คอหอย
น้ำตาเริ่มไหลออกมาปริ่มขอบตา

ค่ำนั้น - -

วันแห่งความสูญสลาย

วันแห่งความสิ้นสุด

วันแห่งความโศรกเศร้า

วันแห่งความทุกข์ระทม

ใครคนหนึ่งกล่าวไว้ว่า ในชีวิตคนเราต้องมีวันหนึ่งซึ่งมีความหมายต่อชีวิตของเขาเหลือเกิน บางคนถือเอาวันดีมีค่าที่เขาได้พบคนอันเป็นที่รัก แต่บางคนถือเอาวันแห่งการพลัดพราก ซึ่งจะเป็นอะไรก็ตามที่สำหรับฉัน ถือเอาวันหนึ่งซึ่งเป็นวันแห่งความเศร้า.....

ในความรู้สึกของฉันเสมือนแสงทองของชีวิตดับสลายไป

ในพริบตา.....

ยามทิพากาล - - - วันนั้น - - -

เป็นวันที่สนุกที่สุด สุขที่สุด

ร่าเริงและแจ่มใสที่สุด

ยามรัตติกาล - - -

เหลือแต่ความเศร้าอย่างสุดแสน - - -

อนิจจา --- ฉันไม่รู้เลยว่า ---

เพียงแต่ความใส สว่างและความ มืดดำ เปลี่ยนกัน
ครองโลกจะ ทรง มหิทธา นุภาพถึง กับเปลี่ยน แปลงชีวิต
มนุษย์ได้ถึงเพียงนี้

คืนนั้น --- เหมือนเช่น --- คืนนี้

ฉันนอนไม่หลับ ทั้ง ๆ ที่ได้เหน็ดเหนื่อยมามาก
กว่าทุกวัน ตั้งใจว่าพรุ่งนี้จะต้องไปเยี่ยมคุณบ้าให้ได้
ถึงแม้ว่าเวลาแทบจะไม่มีก็ตามที พิจิตก็คงนอนไม่หลับ
เช่นเดียวกัน เราลงมาข้างล่าง .....

เสียงเคาะประตูดังขึ้น --- ฉันใจหายวาบ ---
สัญชาติญาณอย่างหนึ่งบอกว่า จะต้องเกิดอะไรขึ้น
อย่างแน่นอน....-..

และแล้ว --- ก็เป็นจริง ---

ฉันยืนตัวแข็ง สายเลือดในกายเหมือนว่าจะหยุด
เดิน ประสาททุกส่วนเกร็งตัว หัวสมองแทบใช้การ
ไม่ได้เลย หัวใจก็เหมือนเกือบจะหยุดเต้น

แต่เปล่า --- ไม่มีน้ำตาสักหยดเดียวในตอนนั้น

ฉันเม้มปากแน่น และก็ไม่มีคำพูดสักคำออกจากปากฉัน เช่นเดียวกัน .....ไม่ใช่ไม่เสียใจ แต่การเสียใจนั้นมาก มายเกินกว่าจะบรรยายออกมาเป็นน้ำตาได้

ฉันเพิ่งรู้เดียวนเองว่า น้ำตาไม่ใช่เครื่องหมาย ของการแสดง ความโศรกเศร้า อย่างสุด ซึ่งแต่เพียงอย่าง เดียว คนที่เสียใจมาก ๆ แล้วสามารถร้องไห้ออกมาได้ นั้นนับว่าเก่งมาก แต่ความเสียใจที่มันอัดอยู่.... และไม่ สามารถระบายออกมาเป็นน้ำตาได้ นั่นสิมันช่างน่ากลัว และ.....แสนทรมาน แต่วันนั้น - - - จนบัดนี้ - - -

ฉันยังรู้สึกว่า มีสิ่งหนึ่ง ฝังอยู่.....และอัดแน่นอยู่ ในอก ฉันทราบดีว่าเป็นสิ่งเดียวกับที่เกิดขึ้น เมื่อได้ รับข่าวแสนร้ายนั้น ฉันบอกไม่ได้ว่ามันเป็นอะไร..... และมันคงจะฝังแน่นอยู่.....นานแสนนาน.....

นานเท่านานที่ฉันไม่รู้สึกตัว เสียงอันสั่นเครือที่ พูดออกไปได้เป็นครั้งแรกก็คือ ถามพี่จิตว่า ทำไมคุณ บ้ามีอาการหนักแล้วไม่บอก คำตอบที่ได้รับก็คือ เธอ

เห็นฉันเหน็ดเหนื่อยและวุ่นวายในการเล่าเรียนและการงานมากเกินไป เกรงจะได้รับเรื่องกระทบกระเทือนใจ...

คุณป้าขา - - -

หลานเลวมากใช่ไหม ? ที่ไม่ได้ไปอยู่เฝ้าพยาบาลคุณป้าตลอดเวลา

หลานเลวมากใช่ไหม ? ที่มัวไปยุ่งในการงานมากจนดูเหมือนกับว่าความเอาใจใส่ในตัวคุณป้าลดน้อยลงไป

หลานเลวมากใช่ไหม ? ที่เป็นหลานแท้ ๆ แต่คนอื่นกลับได้พยาบาลอย่างใกล้ชิด

หลานเลวมากใช่ไหม ? ที่หลานไม่ได้อยู่ดูใจคุณป้าและกอดคุณป้าเป็นครั้งสุดท้าย

ความจริง - - -

ขอเพียงแต่ให้รู้ว่า..... คุณป้ามีอาการหนักและจะถึงแก่กรรมจริง ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างฉันสละได้ ... นี่อะไร .... เพียงชั่วระยะเวลา ๒ วันที่ฉันต้องกลับบ้านค่ำ และเวลากลางวันไม่อาจปลีกตัวไปได้เช่นที่เคย

ณ

การณ์ก็กลับกลายไปเช่นนั้นเสียแล้ว.....

ฉันได้รบเร้าให้พี่จิตพาคุณป้ากลับ เพื่อว่าจะได้พยาบาลอย่างเต็มที่ แต่คุณป้าเองกลับไม่ยอมกลับอ้างว่าจวนจะหายแล้ว ให้หายแล้วจึงจะกลับเช่นนั้นแล้ว... ใครจะคิดบ้าง.....

แต่---ก็น่าจะขอบคุณ---

ท่านหลาย ๆ คนที่ได้มาเยี่ยม มาช่วยพยาบาล และมาอยู่เฝ้า ตลอดจนนายแพทย์ที่ได้ให้การรักษาอย่างเต็มความสามารถ ถึงแม้ว่าตอนนั้นคุณป้าจะเจ็บมาก แต่ฉันก็อาจจะยืนยันได้ว่า.... ในความรู้สึกของคุณป้า เต็มไปด้วยความชื่นชม และมีความสุขสุดชื่นชน ท่านผู้ใดที่ได้ทำให้คุณป้ามีความสุข ฉันรู้สึกว่า ท่านผู้นั้นได้กระทำการอันนั้นให้กับฉันโดยตรง ฉันจะขอจดจำและเทิดทูนการกระทำอันนั้นไว้...ตราบชั่วชีวิต.... ในตอนเช้า คิดว่าจะได้ดูหน้าท่านเป็นครั้งสุดท้าย

ก็ปรากฏว่าไม่มีหวังเสียแล้ว แต่ฉันก็ยังภูมิใจ... ครั้งสุดท้ายที่ไปเยี่ยม ฉันได้กอดคุณป้าไว้นาน... นานกว่าทุกคราวที่เคย...อนิจจา...ฉันไม่รู้เลยว่า มันจะเป็นครั้งสุดท้าย หากมีญาณทิพย์รู้ว่าการณ์จะเป็นไปเช่นนี้แล้วไซร้ ฉันจะไม่ปล่อยให้คุณป้าหลุดลอยและจากมาเป็นอันขาด

ฉันก้มลงกราบศพ พอหัวเข่าทั้ง ๒ มือทั้ง ๒ และหน้าผากจดพื้นไม่รู้ว่า น้ำตาจากไหน ๆ ไหลออกมาประดังที่ขอบตาและแล้วก็เริ่มหลั่งไหล ไหล...ไหลออกมาเถิด ไหลออกมาให้สมกับความโศรกเศร้าเสียใจที่มีอยู่ ฉันนั่งกราบซบอยู่อย่างนั้น จนรู้สึกว่า ศีรษะมึนชาไปเป็นแถบ ๆ จึงค่อย ๆ เงยหน้าขึ้น เพ่งมองไปยังหีบศพราวกับจะให้มันทะลุเข้าไปถึงตัวคุณป้า พร้อมกับให้คำมั่นสัญญาต่อหน้าศพท่านว่า จะเป็นหลานที่ดีของคุณป้า จะทำแต่ความดีและสิ่งที่คุณป้าชอบเท่านั้น และจะพยายามเป็น ตัวแทนของ คุณป้าให้ดีที่สุด เท่าที่จะทำได้

คุณบ้าขา... ไม่ต้องห่วง...

สิ่งใดที่คุณบ้ารัก.....หลานจะทนุถนอม

เทิดทนบูชา

สิ่งใดที่คุณบ้าเกลียด....หลานจะไม่อาฆาตจอง

เวร มีแต่อโหสิและอภัย...

เพื่อวิญญาณอันใสสอาดบริสุทธิ์ของคุณบ้า

น้ำตาเริ่มไหลออกมาอีก...

ฉันนึกถึงคำที่ใครคนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

ชีวิต จะเป็นอะไรก็ตาม ก็มิทำให้ใคร ๆ หลีก

เลี่ยงสิ่งอันเป็นความจริงไปได้

ทุกชีวิต..... ไม่ว่าจะเป็นราชาหรือไพร่ฟ้า

ไม่ว่าจะเป็นยาจกหรือเศรษฐี

ไม่ว่าจะเป็นคนโง่หรือเมธี

ไม่ว่าจะเป็นคนดีหรือคนเลว...

ต่างก็ต้องสิ้นสุดลงในวันหนึ่งที่หลุมฝังศพ หรือ

เชิงตะกอน จะคงเหลือเป็นตราไว้บนธรณี ก็เพียงแต่

ผลกรรมที่กอร์ปขึ้นในระยะเวลาอันสั้นที่ยังมีชีวิตเท่านั้น.

ฉันลุกขึ้นยืน...เดินวนเวียนไปมา...

จริงสิ...ทุกชีวิตเหลือแต่ผลกรรมที่ได้ทำไว้

เช่นนั้นแล้ว...ฉันก็สบายใจ...

คุณป้า... ทำแต่สิ่งที่ดีสิ่งที่ชอบ

ทำแต่บุญสุนทาน

ทำแต่สิ่งที่ทำให้คนอื่นเป็นสุข

ทำแต่สิ่งที่ก่อให้เกิดความไพบูลย์

ทำแต่สิ่งที่เราเรียกกันว่าความเมตตา

ท้ายที่สุด... แม้รู้ว่า เป็นความลำบากยากเหนื่อยแต่

สิ่งนั้นได้ชื่อว่าเป็นความดี คุณป้าก็พยา

ยามทำ ทำ....และทำมาตลอดชีวิตของท่าน

คุณป้าขา... วิญญาณของ คุณป้าอยู่ที่ไหน ขอจงทราบ

ไว้ด้วยเถิดว่า สิ่งที่คุณป้าได้ทำมานั้น

เป็นความภูมิใจอย่างสูงสุดของหลานในอัน

ที่หลานได้ชื่อว่าเป็นหลานของคุณป้า

คุณป้าจากไปแล้ว...พระยมท่านไม่โหดร้ายต่อ

คุณป้าหรอก เพราะท่านพาคุณป้าไปเป็นสุข...คุณป้า

คงจะเสวยสุขอยู่บนสรวงสวรรค์

แต่พระยมได้ชื่อว่าเป็นผู้โหดร้ายสำหรับผู้อยู่หลัง

ที่มาพราก เอาบุคคลอัน เป็นที่ รักเคารพ บูชาและสุดแสน

หวงของเขาเหล่านั้นไป . . .

บัดนี้ . . . เหลืออะไรบ้าง . . .

ทุกแห่งที่คุณบ้าเคยนั่งเคยนอน . . . ? ว่างเปล่า...

คุณบ้า . . .

เคย . . . พร่ำสอนให้หลานทำแต่สิ่งที่เป็นความดี

เคย . . . พร่ำสอนให้รู้ว่าอะไรเป็นความชั่ว

เคย . . . พร่ำสอนให้รู้จักแต่ความเมตตา

เคย . . . พร่ำสอนวิชาการบ้านการเรือน แม้วิชา

การต่าง ๆ

ความรู้สึกกลับมาเป็นของฉันอีกครั้งหนึ่ง . . .

ฉันเหลียวกลับไป . . . บนที่นอนนั้น . . .

แทนที่จะมีร่างอันน่าทนุถนอมเทิดทูนบูชา

แทนที่จะได้ยิน คำพร่ำ สอนจาก ปากและใจที่แสน

จะเมตตา

แทนที่จะมีมือเหี่ยว ๆ ทว่าแสนจะนุ่มนิ่ม ลูบไล้เรือนผม

แทนที่จะมีกลิ่นราอันหอมชวนดม...

เหลือแต่ความอ้างว้างของบรรยากาศ...

ฉันเพ่งมองทุกอนูของบรรยากาศ ราวกับจะให้มันเกิดเป็นร่างของคุณป้าที่สุดแสนรักแสนบูชา ช่างกระไรเลย... มันช่างใสสว่าง... แต่แล้วก็กลับฝ้ามัวขึ้นเป็นลำดับ... จนมองอะไรไม่เห็น รู้สึกเหมือนกับว่าศีรษะโตขึ้นเป็นลำดับ... ห้องเริ่มหมุนเวียน... ฉันซวนเซล้มลง พร้อมกับน้ำตาร่วงพรู...

ฉันคลานเข้าไป... คลานเข้าไป...

ซบหน้าลงบนที่นอน... ลูบไล้ผ้าห่มและที่นอนที่คุณป้าเคยใช้อย่างทนุถนอม ราวกับว่ามันคือร่างของคุณป้าที่ฉันรัก

ฉันหยิบมันขึ้นมา กอดเอาไว้แน่น ราวกับกลัวว่ามันจะหลุดลอยไป ในจิตสำนึกฉัน...มันเป็นสิ่งสุดท้ายที่เหลืออยู่

น

ฉันตื่นจากภวังค์อีกครั้งหนึ่ง โอ! วิญญาณของคุณป้าอยู่ที่ไหน ท่านจะทราบหรือไม่หนอว่า หลานคร่ำครวญหา...แม้ว่าท่านจะอยู่ ณ สวรรค์ชั้นใดก็ตาม ขอกุศลผลบุญทั้งหลายที่ท่านได้ทำไว้จงดลบันดาลให้ท่านได้ไปเสวยสุขในสัมปรายภพนั้นเถิด

วนิดา คูรัตน์

๑๕ มีนาคม ๒๕๐๓, ๒๔.๐๐ น.

สารบาญ

	หน้า
อธิบายตำนานเรื่องรำโคม	๑
วิธีเล่นเต้นสิงโตและรำโคมอย่างญวน	๑๓
ว่าด้วยรำโคมอย่างไทย	๑๘
บทรำโคมครั้งรัชกาลที่ ๔	๒๒
บทรำโคมครั้งรัชกาลที่ ๕	๓๐
บทรำโคมถวายพระพรกรมขุนวรจักร ฯ	๓๖

อธิบายตำนานเรื่องรำโคม

บทรำโคมที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ เป็นของมีอยู่ในหอพระสมุด ฯ มาแต่ก่อนบ้าง ได้ชอบับเพิ่มเติมมาแต่กรมมหรสพบ้าง ส่วนเรื่องตำนานรำโคมที่เรียบเรียงไว้ในสมุดเล่มนี้ ได้อาศัยจดหมายเหตุเก่าบ้าง สืบถามพระครูคณานัมสมณาจารย์(บึ)วัดมงคลสมาคม กับองค์พจนสุนทร(มิน)วัดสมณานัมบริหารบ้าง วานพระเจนจีนอักษร ไปเที่ยวสืบถามตามพวกญวนสูงอายุที่บ้านบางโพธิ์บ้าง รวบรวมมาเรียบเรียง จะว่าด้วยตำนานรำโคมก่อน

รำโคมเป็นการพ้อนรำอย่างหนึ่งทำนองเดียวกับระบำสำหรับเล่นที่หน้าพลับพลาเวลาเสด็จออกทอดพระเนตรงานมหรสพตอนค่ำ คู่กับเต้นสิงโต ซึ่งสำหรับเล่นถวายทอดพระเนตรเวลาเสด็จออกพลับพลาตอนบ่าย การเล่นทั้ง ๒ อย่างนี้ เดิมพวกญวนที่เข้ามาสามิภักดิ์พึ่งพระบารมีคิดผลัดกันขึ้นเล่นถวายทอดพระเนตร สนอง

พระเดชพระคุณในงานมหรสพของหลวงก่อน แล้วจึง
ได้เลยเป็นเครื่องมหรสพสำหรับไทยเล่นงานหลวงต่อมา
ต้นเดิมของการเล่นเต้นสิงโตและรำโคม ๒ อย่าง
นี้สืบได้ความว่า การเล่นเต้นสิงโตญวนเอาตำรามา
แต่จีน ในเมืองจีนนั้นพวกชายฉกรรจ์ที่ใจคอกล้าหาญ
มักชวนกันฝึกหัดวิชาสำหรับรบสู้ป้องกันตัว คือหัดวิธี
บำรุงกำลัง (ยิมแนสติค) และมวยปล้ำเป็นต้น ถึง
เวลานักขัตฤกษ์เช่นตรุษจีน มักคุมกันไปเที่ยวเล่น
ประลองกำลัง คือที่เราเรียกว่า "พะบู๊" ให้คนดู ทำ
เป็นรูปสิงโตใส่ตัวเต้นนำกระบวนไปเป็นสำคัญ เพราะ
ฉะนั้น การเต้นสิงโตจึงเป็นเครื่องหมายของพวกที่ได้ฝึก
หัดมีกำลังวังชากล้าหาญ พวกจีนที่เล่นเต้นสิงโตวง
ใหญ่ในเมืองเรา เวลาตรุษจีน ก็สมมติว่า เป็น คนชนิดนั้น
ถึงพวกที่อังกฤษเรียกว่า "บอกเซอร์" (แปลว่า
นักมวย) ซึ่งได้เคยก่อการกำเริบใหญ่โตในเมืองจีน
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ ก็กล่าวกันว่าเป็นพวกที่เล่นเต้นสิงโต
นั้นเอง การเล่นเต้นสิงโตคงเป็นประเพณีมีมาในเมือง

จีนแต่โบราณ พระเจ้าแผ่นดินญวนเอาแบบอย่างไปฝึกหัดพวกทหารญวนให้เล่นประลองกำลังอย่างจีน การเล่นเต้นสิงโต จึงติดไปเป็นประเพณีในราชสำนักของญวนด้วย ส่วนการเล่นรำโคมหรือที่เราเรียกกันแต่ก่อนว่า “ญวนรำกระถาง” นั้น พวกญวนเขาว่าเป็นของคิดขึ้นในเมืองญวนเอง สำหรับเล่นถวายพระพรพระเจ้าแผ่นดินในงานมงคล เช่นงานเฉลิมพระชันษาเป็นต้น ที่เมืองจีนหามีไม่ เรื่องต้นเดิมของการเล่นเต้นสิงโตกับเล่นรำโคมสืบได้ความดังกล่าวมานี้

เหตุที่พวกญวนจะนำตำราเล่นเต้นสิงโตและเล่นรำโคมเข้ามาฝึกหัดไว้ในเมืองไทยนั้น ได้ความว่าเมื่อครั้งเมืองตังเกี๋ยกับเมืองเว้ต่างมีเจ้าครองเป็นอิสระแก่กัน ที่เมืองเว้เกิดขบถ พวกขบถชิงได้เมืองแล้วฆ่าฟันเจ้านายเสียเป็นอันมาก พวกเชื้อวงศ์เจ้าเมืองเว้รอดอยู่ได้ พากันหนีพวกขบถลงมาทางเมืองไซ่ง่อนหลายองค์ องค์เชียงซุนราชบุตรที่ ๔ ของเจ้าเมืองเว้มาอาศัยอยู่ที่เมืองฮาเตียน ซึ่งต่อแดนเขมร เขมรเรียกว่า

เมืองบันทายมาศ พวกขบถยกกองทัพมาติดตาม เจ้าเมืองฮาเตียนเห็นเหลือกำลังที่จะต่อสู้ ก็อพยพครอบครัวพาองค์เชียงซุนเข้ามายังกรุงธนบุรี เมื่อราวปีวอก พ.ศ. ๒๓๑๙ พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรด ฯ ให้รับไว้แล้ว พระราชทานที่ให้ญวนพวกองค์เชียงซุน ตั้งบ้านเรือนอยู่นอกพระนครทางฝั่งตะวันออก คือที่แถวถนนพาหุรัด อยู่มาองค์เชียงซุนพยายามจะหนี พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงมีรับสั่งให้ประหารชีวิตเสีย(๑) พวกองค์เชียงซุนเป็นญวนพวกแรกที่อพยพเข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเทศนี้ เมื่อภายหลังเสียกรุงเก่าแก่พม่าข้าศึก

ต่อมาถึงชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อรัชกาลที่ ๑ มีนัดดาเจ้าเมืองเว้องค์ ๑ ชื่อองค์เชียงสือ เดิมหนีพวกขบถมาอาศัยอยู่ที่เมืองไซ่ง่อน พวกญวนที่เมืองไซ่ง่อนนับถือยกย่องให้ครองเมือง แต่รักษา

---

(๑) กล่าวกันอีกนัยหนึ่งว่า เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีมีสัญญาวิปลาศ เกิดอุปาทานว่ามีแก้วอยู่ในท้ององค์เชียงซุน จึงให้ประหารชีวิต เพื่อจะค้นหาแก้ว

เมืองต่อสู้ศัตรูไม่ไหว จึงหนีมาอาศัยอยู่ที่เกาะกระบือ ในแดนเขมร พระยาชลบุรีคุมเรือรบไทยไปลาดตระเวนทางทะเล ไปพบองค์เชียงสือ ๆ จึงพาครอบครัวโดยสารเรือพระยาชลบุรี เข้ามาฮอพึ่งพระบารมีอยู่ณกรุงเทพฯ เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๒๖ อันเป็นปีที่ ๒ ในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณารับทำนุบำรุง และพระราชทานที่ให้ญวนพวกองค์เชียงสือตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำฝั่งตะวันออกที่ตำบลคอกกระบือ คือตรงที่ตั้งสถานทูตโปรตุเกสทุกวันนี้ พวกญวนที่นับถือองค์เชียงสือมีมาก ครั้นรู้ว่า องค์เชียงสือได้มาพึ่งพระบารมี เป็นหลักแหล่ง อยู่ในกรุงเทพ ฯ ก็พากันอพยพครอบครัวติดตามเข้ามาอีกเนือง ๆ จำนวนญวนที่เข้ามาในคราวองค์เชียงสือเห็นจะมากด้วยกัน จึงปรากฏว่าองค์เชียงสือได้ควบคุมพวกญวนไปตามเสด็จในการ ทำ สงคราม กับ พม่า หลายครั้ง องค์เชียงสืออยู่ในกรุงเทพ ฯ ๔ ปี ครั้นถึงปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๒๙ องค์เชียงสือเชิญหนังสือทูลลา

วางไว้ที่บูชา แล้วลอบลงเรือหนีไปกับคนสนิท เนื้อ
ความในหนังสือนั้นว่า ตั้งแต่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ
สมภาร ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ทำนุบำรุงเป็น
อเนกประการ ถึงให้กองทัพไทยไปช่วยตีเมืองไซ่งอน
พระราชทานก็ครั้ง ๑ แต่การยังไม่สำเร็จ เพราะ
กรุงเทพ ฯ ติดทำสงครามอยู่กับพม่า จะรอต่อไปก็
เกรงว่าพรรคพวกทางเมืองญวนจะรวนเรไปเสีย ครั้น
จะกราบถวายบังคมลาโดยเปิดเผยก็เกรงจะมีเหตุขัดข้อง
จึงได้หนีไป เพื่อจะไปคิดอ่านตีเอาเมืองไซ่งอนคืน ถ้า
ขัดข้องประการใดขอพระบารมีเป็นที่พึ่ง ทรงอุดหนุนด้วย
เมื่อได้เมืองแล้วจะมาเป็นข้าขอบขัณฑสีมาสืบไป องค์
เชียงสือหนีไปพักอยู่ที่เกาะกูด เมื่อข่าวทองค์เชียงสือ
หนีทราบถึงพระกรรณ พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกไม่ทรงถือโทษ แต่กรมพระราชวัง
บวรมหาสุรสิงหนาททรงขัดเคืององค์เชียงสือ ในครั้งนั้น
จึงโปรด ฯ ให้ญวนพวกองค์เชียงสือย้ายขึ้นไปตั้งบ้าน
เรือนอยู่เสียที่บางโพธิ์ ยังมีเชื้อสายสืบมาจนทุกวันนี้

มีคำเล่ากันสืบมาว่า เมื่อองค์เชียงสือเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ นั้น ได้คิดผึกหัดให้พวกญวนเล่นเต้นสิงโตอย่าง ๑ ญวนหก (พะบู๊) อย่าง ๑ สำหรับเล่นกลางวัน และญวนรำกระถางอย่าง ๑ สิงโตไฟคาบแก้วอย่าง ๑ สำหรับเล่นกลางคืน แล้วนำมาเล่นถวาย พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทอดพระเนตร เป็นการสนองพระเดชพระคุณ โปรด ฯ ให้เล่นที่หน้าพลับพลา และโปรด ฯ ให้ทำมังกรไฟคาบแก้วขึ้นเป็นคู่กัน จึงเลยเล่นเป็นประเพณีสืบมาจนรัชกาลหลัง ๆ ความที่กล่าวนี้มีเค้าเงื่อนเห็นสมจริง ด้วยองค์เชียงสือเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ตั้งแต่ปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๒๖ จนปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๒๙ ในระหว่างนั้นเมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๒๘ ทำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและสมโภชพระนคร มีมหรสพเป็นการใหญ่ องค์เชียงสือเห็นจะผึกหัดจัดการเล่นอย่างญวน ให้พวกของตนเล่นสนองพระเดชพระคุณในงานมหรสพคราวนั้น แต่องค์เชียงสือจะได้จัดการเล่นในครั้งนั้นทั้ง ๔ อย่างที่กล่าวมา หรือแต่อย่างหนึ่ง

อย่างใด ข้อนี้ได้สอบดูในโคลงซึ่งกรมหมื่นศรีสุเรนทร
ทรงแต่ง ว่าด้วยงานพระเมรุพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรม
มหาชนก ซึ่งทำในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๓๙
เครื่องมหรสพซึ่งพรรณนาไว้ในหนังสือนั้น มีปรากฏ
แต่การเล่นเต้นสิงโตกล่าวไว้ในโคลงว่า

◎ ญวนเล่นโตล่อแก้ว ผกผัน
ฉวัดเฉวียนเวียนวัล ด่วนได้
ญวนหกดั้งกังหัน ปากคาบ ดาบแฮ
ดูดาบปลาบเสียวไส้ สยดท้อใจขาม ฯ

แต่การเล่นรำโคมและสิงโตคาบแก้วในเวลาค่ำ มิได้กล่าวถึงในหนังสือนั้นเลย จึงให้เที่ยวสืบถามตาม พวกญวนที่สูงอายุ ได้ความว่ารำโคมนั้นเป็นของมีขึ้นที่หลัง ญวนพวกที่เข้ามาชั้นหลังต่อมาอีกเป็นผู้นำแบบแผนเข้ามา องค์เชียงสือได้มาฝึกหัดให้พวกญวนเล่นครั้งรัชกาลที่ ๑ แต่เต้นสิงโตกับพะบูเท่านั้น

พวกญวนที่อพยพเข้ามาอยู่เมืองไทยภายหลัง องค์เชียงสือ เมื่อในรัชกาลที่ ๓ อีก ๓ คราว คือ คราว

แรกนั้น เมื่อครั้งเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงหเสนี) ไปตีเมืองญวนในปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๗๖ ได้ครัวญวนส่งเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ เมื่อปลายปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๗๗ ครัวญวนที่เข้ามาคราวนี้เป็น ๒ พวก คือ เป็นพวกถือพระพุทธศาสนาพวก ๑ เป็นพวกถือศาสนาคริสตังพวก ๑ พวกญวนที่ถือพระพุทธศาสนานั้น โปรด ฯ ให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองกาญจน์บุรี สำหรับรักษาบ้อมเมืองใหม่ซึ่งทรงสร้างขึ้นที่ปากแพรก แต่พวกญวนที่ถือศาสนาคริสตังนั้น โปรด ฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลสามเสนในกรุงเทพ ฯ ติดต่อกับบ้านพวกคริสตังเชื้อโปรตุเกสซึ่งอพยพเข้ามาจากเมืองเขมรก่อนนั้น และโปรด ฯ ให้ขึ้นอยู่ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังดำรงพระยศเป็น สมเด็จ เจ้าฟ้า กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ทรงผึกหัดเป็นทหารปืนใหญ่

ญวน ๒ พวกที่กล่าวมานี้ ถึงรัชกาลที่ ๔ พวกญวนคริสตังย้ายสังกัดไปเป็นทหารปืนใหญ่ฝ่ายพระบวรราชวัง (คือญวนพวกพระยาบรรฦๅสิงหนาท) พระบาทสมเด็จ ฯ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบว่าพวกญวนที่อยู่เมืองกาญจนบุรีโดยมากอยากจะมาอยู่กรุงเทพ ฯ เหมือนกับญวนพวกอื่น จึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่คลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งได้โปรด ฯ ให้ขุดใหม่นั้น แล้วให้จัดเป็นทหารปืนใหญ่ฝ่ายวังหลวงสืบมา ที่เมืองกาญจนบุรียังมีวัดญวนและมีชื่อตำบล เช่นเรียกว่า “ชุกยายญวน” ปรากฏอยู่ เชื่อสายพวกญวนที่ไม่สมัครเข้ามากรุงเทพ ฯ ก็ยังคงอยู่ที่เมืองกาญจนบุรีจนทุกวันนี้

ต่อมาจะเป็นปีไหนไม่ทราบแน่ แต่ในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๖ จน พ.ศ. ๒๓๘๑ มีญวนเข้ารีตคริสตังอีกพวก ๑ ถูกพระเจ้ามินมางบังคับมิให้ถือศาสนาคริสตัง จึงพากันอพยพหนีมาอาศัยเมืองไทย เป็นคราวที่ ๒ มาอยู่ที่เมืองจันทบุรี จึงมีพวกญวนอยู่ที่นั้นมาจนบัดนี้

ครั้งญวนที่อพยพเข้ามาคราวหลังในรัชกาลที่ ๓ นั้น มาเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๘๓ มีเรื่องปรากฏว่า เวลานั้น

กองทัพไทยกับเขมรกำลังรบพุ่ง ขับไล่ กองทัพญวน ที่เข้ามาตั้งอยู่ในแดนเขมร กองทัพญวนถูกล้อมอยู่หลายแห่ง พเอิญเกิดความไข้ขึ้นในค่ายญวน พวกญวนหนีความไข้ออกมาหาเขมรประมาณ ๑๐๐๐ เศษ เจ้าพระยาบดินทรเดชาบอกส่งเข้ามากรุงเทพ ฯ อีกพวก ๑ พระบาทสมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรด ฯ ให้ญวนพวกนั้นไปอยู่ที่บางโพธิ์ กับ เชอสายญวนพวก องค์เชียงสือ เพราะถือพระพุทธศาสนาด้วยกัน และให้สังกัดเป็นกรมอาสาขึ้นอยู่ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เข้าใจว่าญวนพวกหลังนี้ ที่เป็นผู้นำตำรารำโคมเข้ามาด้วยมีคำของญวนที่มีอายุเล่าว่า พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว มีรับสั่งถามถึงการเล่นของพวกญวน (ทำ นอง จะ ดำรัส ถาม ถึง เค้า มูล เรื่อง เล่น เต้น สิงโต) พวกญวนกราบทูลว่า ประเพณีในเมืองญวนนั้น ถ้าพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกเวลากลางวัน พวกทหารเล่นเต้นสิงโตถวายทอดพระเนตร ถ้าเสด็จออกกลางคืนมีพวกระบำแต่งเป็นเทพยดามารำโคมถวายพระพร พระบาท

สมเด็จพระบิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรด ฯ ให้หัดพวก
ญวนรำโคมขึ้นพวก ๑ แต่จะเป็นด้วยเหตุใดไม่ปรากฏ
หาได้เล่นถวายตัวเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ไม่ ตามคำเล่าว่า
ได้เล่นถวายตัวเป็นครั้งแรกเมื่องาน พระเมรุ พระบรมศพ
พระบาทสมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วพระบาท
สมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรด ฯ ให้พวก
กรมญวนหก ซึ่งเป็นพนักงานเล่นเต้นสิงโตมาแต่
ก่อนนั้น หัดเล่นรำโคมในเวลาค่ำด้วยสับมา สับได้
ความในเรื่องตำนานรำโคมตอนที่เล่นอย่างญวน ดังกล่าว
มานี้ แต่สิงโตคาบแก้วที่เล่นหน้าพลับพลากลางคืนจะมี
ขึ้นครั้งใดสับไม่ได้ความ ปรากฏแต่ว่ามังกรคาบแก้ว
นั้นมีมาแต่รัชกาลที่ ๑ แล้ว

วิธีเล่นเต้นสิงโตและรำโคมอย่างญวน

เนื้อเรื่องที่เล่นเต้นสิงโตเป็นอย่างไร สับไม่ได้
ต้นตำรา ต้องว่าแต่ตามที่เคยเห็นพวกญวนหกเล่น
เริ่มเรื่อง คนเล่น ๒ คน แต่งเป็นสิงโตตัวใหญ่ตัว ๑

ออกมาเต้นท่าสิงโตเข้ากับเพลงเครื่องโล่โก๊ เต้นจบ
เพลงแล้วลงนั่ง (สมมติว่าเข้าโรง) มีคนเล่นอีกคน ๑
แต่งเป็นเสืออออกมาเต้นท่าเสือ ครั้นจบแล้วมีคน ๑
แต่งเป็นชายหาบโพงมาจะตักน้ำ มาพบกับเสือ ๆ จะ
กิน ชายนั้นจึงเรียกให้พระภูมิช่วย (มีเรื่องอธิบาย
ตรงนี้ว่า เดิมชายตักน้ำกับพระภูมินั้น เป็นสหายร่วม
สุขร่วมทุกข์กัน ได้สัญญากันไว้ว่าถึงฝ่ายใดตายไปแล้ว
ก็จะไม่ทิ้งกัน คน ๑ ตายก่อนได้เป็นพระภูมิเจ้าที่ จึง
มาช่วยสหายในเวลาอับจน) พระภูมิตีเสือตายแล้ว
พาชาย ตักน้ำไป จับ ลูกสิงโต แม่สิงโต ออกมาไล่
พระภูมิจึงให้แก้วแก่ชายตักน้ำ ให้ล่อสิงโตพามาได้
ตามใจ แล้วเห็นทำนองจะได้ลาภสการยศศักดิ์อย่างใด
ต่อไป แต่พวกญวนหกเล่นเพียงล่อสิงโตมาได้ก็ยุติ
เพียงนั้น แล้วเล่นพะบู๊ต่อไปจนหมดเวลา

วิธีเล่นรำโคมเมื่อยังร้องรำอย่างญวน เรียกว่าญวน
รำกระถาง มีคนรำ ๔๐ คนยืนเรียงกันเป็น ๒ แถว
แถว ๑ แต่งตัวโพกศีรษะด้วยแพรแดง ใส่เสื้อแพรเขียว

นุ่งกางเกงแพรแดง อีกแถว ๑ โพกศีรษะด้วยแพรเขียว ใส่เสื้อแพรแดง นุ่งกางเกงแพรเขียว โคมนั้นทำโครงเป็นรูปกระถางต้นไม้สี่เหลี่ยมกันสอบ ปิดกระดาษตัวกระถางทำเป็นโคม ติดเทียนจุดไฟที่ในกระถางนั้น ที่ปากกระถางบั๊กลวดดัดทำเป็นต้นไม้มีดอก ข้างกันกระถางทำเป็นด้ามต่อลงมาสำหรับมือถือ พวกที่รำถือโคมกระถางคนละคู่ ร้องรำทำเพลงต่าง ๆ มีกรับเคาะจังหวะ ครั้นร้องรำจบบท ๑ แล้วก็ต่อกันทำเป็นรูปต่าง ๆ อย่างหนึ่ง เช่นรูปเรือเป็นต้น เต้นเข้ากับเพลงเครื่องโล่โก๊ เสร็จแล้วร้องรำโคมอีกครบ ๕ คราวจึงหมดเรื่อง

บทที่พวกรำโคมร้องเป็นภาษาญวนนั้น บทต้นเป็นคำถวายพระพรและกล่าวถึงเทพยดามารำโคม บทตอนท้ายเอาเรื่องสามก๊ก ตอนเล่าปี่คิดปราบโจรโพกผ้าเหลือง กับตอนบ้านเมืองเป็นจลาจลเพราะตั๋งโต๊ะว่าราชการมากล่าวเป็นทำนองสุภาษิต ได้ขอจดมาจากกรมมหรสพพิมพ์ไว้เป็นตัวอย่างในหนังสือบท ๑

บทถวายพระพรเฉลิมพระชนม์พรรษา

---

๑. ย่านถ่อ ย่านถ่อวา พงเหี๋ยน
ตังท้านถ่อ โยเกื๋อง

๒. เมี๋ยนเถือง เมี๋ยนเถืองตัง วินเบา
ตังท้านถ่อ โยเกื๋อง

๓. จ๊อบ่าง จ๊อบ่างลาย ต่าวกง
ตังท้านถ่อ โยเกื๋อง

บทที่คัดมานี้เห็นว่าไทยร้องมานานแล้ว บางทีจะคลาดเคลื่อนจากคำเดิมซึ่งเป็นภาษาญวน จึงได้ส่งไปวานญวนซึ่งเป็นผู้รู้อยู่ที่บางโพธิ์ ตรวจสอบและให้ช่วยแปลเป็นภาษาไทยมาให้ ได้ความเป็นคำชี้แจงเพิ่มเติมในเรื่องญวนรำโคมต่อออกไปว่า เมื่อในรัชกาลที่ ๕ องค์กร่าม ซึ่งภายหลังได้เป็นพระครูบริหารอะนัมพรต แล้วเลื่อนเป็นพระครูคณานัมสมณาจารย์ เมื่อยังเป็นเจ้าอธิการวัดญวนบางโพธิ์ ได้ออกไปเมืองญวนครั้ง ๑

กลับเข้ามาเล่าแก่สานุศิษย์ว่า แบบรำโคมญวนที่รำกันในประเทศนี้ เคลื่อนคลาดจากแบบอย่างในเมืองญวนเสียมาก พระครูร่ามได้บทแบบเข้ามา จึงเลือกเด็กศิษย์วัดหัดรำโคมชนสำรับ ๑ ยังมีตัวเหลืออยู่ในเวลานี้ก็หลายคน คือพระครูคณานัมสมณาจารย์ (บี) วัดมงคลสมาคม บัดนี้เป็นต้น ก็ได้เป็นเด็กรำโคมครั้งนั้น พระครูร่ามได้เคยพาเด็กรำโคมชิงหัดชนใหม่มารำถวายตัว พระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในงานเฉลิมพระชนม์พรรษาครั้ง ๑ แต่จะเป็นปีไรจำหาได้ไม่ บทรำโคมชิ่งส่งไปให้สอบนั้น บทของพระครูร่ามเป็นดังนี้

๑. ป่ายางถ่อ ป่ายางถ่อหัวา ผงเหี้ยน
ตังทันถ่อ โยเกือง

๒. เมี่ยงเกรือง เมี่ยงเกรืองดัง บินบาว
ตังทันถ่อ โยเกือง

๓. จือบาง จือบางลาย เตียวกง
ตังทันถ่อ โยเกือง

๔ ว่างเถือง ว่างเถืองตู๋ ดังห์วา ตังฮั้นถ่อ โยเถือง

คำที่ ๔ ในบทของพระครูถร่าม หามิ่ในบทกรมมหรสพไม่

คำแปลรำโคมญวน

๑ ถวายดอกไม้เชิดเฉลิมพระชันษา เฉลิมพระชันษา (ชิ่ว)
ขอเพิ่มพระชนมพรรษาให้ยาวยืน

๒ ขอเพิ่มพระเกียรติยศจงวัฒนา จงวัฒนา (ฮก)
ขอเพิ่มพระชนมพรรษาให้ยาวยืน

๓ นานาประเทศมาถวายราชบรรณาการ นานาประเทศ (ลก)
ขอเพิ่มพระชนมพรรษาให้ยาวยืน

๔ พระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรโคมไฟ พระเจ้าอยู่หัว
ขอเพิ่มพระชนมพรรษาให้ยาวยืน

๑๘

ว่าด้วยรำโคมอย่างไทย

กรมญวนหก ซึ่งสำหรับเล่นเต้นสิงโตและรำโคม แต่เดิมผู้ใดจะได้บังคับบัญชาหาทราบไม่ ทราบแต่ว่าเมื่อในรัชกาลที่ ๔ โปรด ฯ ให้กรมชุนวรจักรธรานุภาพทรงบังคับบัญชา การที่เปลี่ยนรำโคมมาร้องรำอย่างไทยนั้น เปลี่ยนเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๗ เหตุด้วยในปีนั้นพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระชันษาครบ ๖๐ ปีบริบูรณ์ จะมีการมหรสพเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นการฉายิดใหญ่ ทรงทราบว่ารำโคมเป็นมหรสพอย่าง ๑ ซึ่งสำหรับเล่นในการเฉลิมพระชันษาตามประเพณีญวน จึงมีรับสั่งให้กรมชุนวรจักรธรานุภาพ คิดอ่านแปลงรำโคมให้เป็นมหรสพอย่างไทยสำหรับเล่นในการเฉลิมพระชนมพรรษาครั้งนั้น แล้วจึงเลยเล่นหน้าพลับพลาแทนรำโคมอย่างญวนต่อมา แต่เล่นเฉพาะมหรสพที่เป็นงานใหญ่ เช่นงานสมโภชช้างเผือก หรืองานพระเมรุใหญ่ท้องสนามหลวงเป็นต้น ถ้า

เป็นการมหรสพชั้นสามัญ ก็ให้คงรำโคมอย่างญวนอยู่ดังแต่ก่อน เป็นดังนี้ตลอดมาจนในรัชกาลที่ ๕ ลักษณะที่แก้ไขแบบรำโคมเป็นอย่างไทยครั้งนั้น ก็อนุโลมตามแบบรำโคมญวน แม้บทที่แต่งใหม่บางบทก็เดินความตามบทญวน เหมือนเช่นบทญวนที่ได้ยกมาเป็นตัวอย่างในหนังสือนี้ ถ้าสังเกตก็จะเห็นได้ว่าเค้าความเป็นอย่างเดียวกับบทที่ ๒ ที่ ๓ ซึ่งแต่งเมื่อรัชกาลที่ ๔ นั้นเอง แต่ผู้ใดจะเป็นผู้แต่งบทรำโคมภาษาไทยเมื่อในรัชกาลที่ ๔ หาทราบไม่ พิเคราะห์ดูเข้าใจว่ามีพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไขเพิ่มเติมอยู่หลายแห่ง ผู้ที่คิดลำนำร้องนั้นทราบว่าพระราชมนู ทองอยู่ เวลานั้นยังเป็นหลวงพิษณุเสนีเป็นผู้คิดกระบวนร้อง เล่ากันมาว่าได้โปรดฯ ให้เข้าไปร้องถวายทรงฟังก่อน โปรดแล้วจึงได้ให้ใช้เป็นแบบนอกจากบทร้องการที่แก้ไขในครั้งนั้น คือเพิ่มจำนวนพวกรำโคมอย่างไทยเป็น ๖๐ คน ให้แต่งตัวสวมสนับเพลา นุ่งผ้าเกี้ยว ใส่เสื้อแพรอย่างน้อยสีแดงแถว ๑

สีเขียวแถว ๑ มีผ้าคาดพุง ศีรษะใส่หมวกพับ ยอดเป็นหัวนาค (คล้ายรูปหมวกพวกนาลิวัน) สีแดงแถว ๑ สีเขียวแถว ๑ และโคมที่รำนั้นเป็นดอกบัวให้ถือคนละ ๒ โคม เป็นโคมสีเขียวแถว ๑ สีแดงแถว ๑ ร้องเข้าพิณพาทย์เครื่องใหญ่ ท่ารำก็แปลงมาเป็นท่ารำอย่างไทย แต่เลือกท่าที่ใช้กระบวนรำอย่างญวนและมีต่อเป็นรูปต่าง ๆ ได้เล่นแต่ปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๗ นั้นเป็นต้นมา ถึงรัชกาลที่ ๕ มีการเฉลิมพระชนษา เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๑๓ เป็นปีแรก มีบทรำโคมแต่งถวายพระพรเฉพาะคราวนั้นบท ๑ ผู้ใดแต่งหาทราบไม่ ต่อมามีบทรำโคมแต่งขึ้นในรัชกาลที่ ๕ อีกชุด ๑ จะเป็นพระยาศรีสุนทรโวหาร น้อย หรือผู้ใดแต่ง สงสัยอยู่ และจะแต่งเมื่อปีใดก็ไม่ทราบแน่ บทชุดใหม่นี้เป็นแต่ใช้ร้องผลัดกันกับบทรัชกาลที่ ๔ ในงานมหรสพซึ่งมีรำโคมหลายวัน สันนิษฐานว่าเห็นจะโปรด ๆ ให้แต่งขึ้นสำหรับร้องผลัดเปลี่ยนกันเป็นวัน ๆ มิให้พังเบือแต่อย่างเดียว เพราะฉะนั้นบทรำโคมครั้งรัชกาลที่ ๔ จึง

ยังใช้มาจนตราบเท่าทุกวันนี้

มีบทรำโคมเป็นบทพิเศษอยู่อีกชุด ๑ ทำนองจะเป็นพวกเจ้ากรม ปลัดกรมญวนหก วานให้ผู้หนึ่งผู้ใดแต่งขึ้นซักซ้อมกันรำโคมถวายพระพรกรมขุนวรจักรธรานุภาพ เมื่อทรงบำเพ็ญพระกุศลเฉลิมพระชันษาครบ ๕๐ ปีบริบูรณ์ เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๔๐๙ หอพระสมุด ฯ ได้ต้นฉบับชุดนี้มาจากวังกรมขุนวรจักรธรานุภาพ จึงได้รวมกับบทหลวงครั้งรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕ พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ เป็นประชุมบทรำโคมบรรดาที่มีในภาษาไทยครบทุกอย่าง แต่เสียดายอยู่ที่บทแต่งครั้งรัชกาลที่ ๕ ขาดอยู่บท ๑ ต้นฉบับที่ขอมาจากกรมมหรสพ เอาบทถวายพระพรกรมขุนวรจักร ฯ ใส่แทนไว้ตรงนั้น หาบทเดิมไม่ได้ทันพิมพ์หนังสือ จึงต้องว่างไว้แห่ง ๑ ได้บอกไว้ตรงที่ว่างนั้นแล้ว

ประชุมบทรำโคม

บทรำโคมแต่งครั้งรัชกาลที่ ๔

บทที่ ๑ ร้องเพลงฝรั่ง

๏ สรวมชีพข้าพระบาท ถวายบังคมบรมราช(๑)
บรมนาถบาทบพิตร พิภพสยามประเทศ
๏ ฦๅข้าสวามิภักดิ์ บรรจงจัดเทียนประทีป
กุสุมาลย์มาประณต เถลิงพระยศท่านไท้ ขอเดชะ ฯ ฯ

บทที่ ๒ ร้องเพลงนางนาค

๏ ศรีสวัสดิพิพัฒน์เพิ่ม พูนพระพรเฉลิม
พระเจ้าประเทศเขต(๒)สยาม
๏ ขอจงบำราศโรคเสื่อมทราม สรรพสิ่งข้อความ
อย่าได้มาแผ้วพาลผจญ

---

(๑) เดิมว่า ขอถวายอภิวาท ในรัชกาลที่ ๕ แก้เป็น ถวาย คำนับอภิวาท แล้วแก้เป็น ถวายบังคมบรมราช

(๒) เดิมว่า เกศสยาม หมายความว่าพระจอมเกล้า

◎ ขอพระองค์ดำรงพระชนม์ เย็นยาวยืนสกด

ได้ร้อยรอบทางอาทิตย์

◎ ขอจงสำเร็จราชกิจ ราชการประสิทธิ์

ทุกสิ่งสำราญราชฤไทย

◎ พระเดชแห่งพระภูวไนย ปกเกล้าแผ่ไป

ทั่วทั้งอาณาประชาชน

◎ เมตตากรุณาทรงผจญ อริราชย่อย่น

สะท้านสะเทือนธรณี

(ร้องจบต่อรูปมังกร พิณพาทย์ทำเพลงพระยาเดิน)

บทที่ ๓ ร้องเพลงพัดชา

๑๖ ◎ ทุกประเทศมาทำไมตรี ชื่นชมยินดี

ทูตานุทูตจำทูลสาร

◎ แต่งทั้งเครื่องราชบรรณาการ ถวายพระผู้พาน

พิภพศรีอโยธยา

◎ กำบั่นค้าขายแน่นหนา ทั่วราษฎร์ประชา[๑]
อุดมสมบัติบริบูรณ์

◎ ยอกรกั้มเกล้าเพิ่มพน พรถวายนเรนทร์สร
พระชนม์เจริญยิ่งยืนยง

◎ ทั่วเทพอำนวยตามประสงค์ ดังพระจำนง
จงช่วยพิทักษ์รักษา

◎ อริราชอย่าได้พาธา ไทธิราชราชา
พระวงศ์อำมาตย์มนตรี[๒]

◎ อึงเทพทั่วทุกราศี จงรับพลี
บำบวงที่สรวงสักการ

◎ จงช่วยบริรักษภูบาล สมเด็จจอมปราณ
ให้เปรมเกษมสาทร

◎ พระเดชเทียมดวงทินกร พระเกียรติกำจร
พระยศภิยโยยิ่งยง

---

(๑) เดิมว่า เรือไฟไปมา แก้ในรัชกาลที่ ๕

(๒) เดิมต่อนี้ว่า สืบพระวงศ์ดำรงเกียรติภูมี เทียมเท่าบัณฑิจงอย่าได้มีอันตราย แล้วจบบทที่ ๓ เพียงเท่านั้น ความต่อนี้ไปเป็นของแต่งใหม่

◎ สำราญทั่วราชประยูรวงศ์ อีกข้าบาทบงสุ์
บำราศพยาธิภัยพาล
(ร้องจบต่อรูปเรือกำปั่น พิณพาทย์ทำเพลงโล้)

บทที่ ๔ ร้องเพลงเหาะ

๑๑ ◎ ปางไทเทเวศร์ อันเรืองเดชทุกสถาน
เล็งทิพย์จักษุญาณ ก็แจ้งความตามประสงค์
◎ ชวนกันมาประชุม หน้าพระลานในล้อมวง
ล่างเหล่าก็สวมทรง อาภรณ์สีม่วงเขียว
◎ ล่างเหล่าก็ทรงเครื่อง แดงประเทืองดุจเดียว(๑)
แต่ละองค์ทรวดทรงเพรียว เหาะห้อมล้อมมาพร้อมกัน
◎ กรกุมปทุมไฟ มาแต่ในนันทวัน
เป็นอุบลเบญสวรรค์ นอบน้อมกายถวายกร
◎ พร้อมใจสามิภักดิ์ สุรารักษ์สโมสร
กล่าวพจน์แสนสุนทร บ้างขับขานประสานเสียง

---

(๑) พวกรำโคมแต่ก่อนแต่งเสื้อเขียวแถว ๑ เสื้อแดงแถว ๑

◎ อินทร์พรหมประนมน้ัว เป็นแถวทิวรำรายเร่ียง
เว่ียนวงเป็นคู่เค่ียง สำเน่ียงเพราะสนั่นสนาม
◎ คนธรรพ์อันเร่ืองฤทธ์ ก็ประสิทธ์ิเพิ่มเชตคาม
กุมภัณฑ์ก็นำสาม หิรัญสุวรรณรัตนา
◎ นาคาศักดาเดช นำไตรเพทแลวิทยา
พระยายักษ์ทรงฤทธา อำนวยชัยพระชนม์ยืน
◎ พระสยามเทพบุตร ฤทธิรุตม์คอยขัดขืน
อริราชทกวันคืน บำบัดภัยบ่พาธา
◎ พระกาฬพระกรกุม ประทุมทิพระเห็จมา
เส่ือเม่ืองเร่ืองเดชา ก็ซ้องสาธุการเชิญ
◎ ต้อนรับคำนับนบ เคารพเทพอันหาวเหิน
ประชุมชื่นชมเพลิดเพลิน เจริญเทพหฤหัย ฯ
(ร้องจบต่อรูปโคมเว่ียน ปีพาทย์ทำเพลงเชิดฉิ่ง)

บทที่ ๕ ร้องเพลงลมพัดชายเขา

๒๙ ◎ ปางนั้นเทวเรศร์ เทวราชฦๅเดช ทุกประเทศน้อยใหญ่ ทั้งรุกขเทวา อากาศเทพไท อิ๎กเทพสถิตในศาลทุกตำบล

◎ สถานหลักเมือง ศักดิ์สิทธิ์ฤทธิเรือง เจตคุกฤทธิรณประชุมพร้อมพรั่ง ทั่วทั้งมณฑล เกลื่อนกลาดเวหนสับสนปนกัน

◎ ทรงเครื่องเรืองรอง แสงเพชรแสงทอง นพรัตนเรียงรัน มรกตน้ำแก่ แต่ละเม็ดค่าพัน ทับทิมน้ำนั้นใส่เรือเรืองงาม

◎ โอปอประดับ รุ้งส์สลับ ระยับแววความเครื่องเพชรเจ็ดส์ เรียงรายอร่าม ดอกประจำยามราชาวดี

◎ เทพเจ้าชุมนุม ทั่วทิศประชุม รุ่งเรืองรัศมี
โปรยทิพย์บุปผา อาสาวดี มณฑามาลี
หอมตระหลบอบไป

◎ บางเทพเสพย์รส อาสาวดีสด สี่กายสุกใส
เจรจากล้าหาญ บ่เกรงกลัวใคร คิดสู้หมู่ภัย
อสูรทางป่วง

◎ เตรียมศาสตราวุธ ท่าทางอุดตลุด ฤทธิไกรใหญ่
หลวง ศิลป์ศรพระขรรค์ ชันสายเหนี่ยวหน่วง ชันแข็ง
คทาควง ท่าทางทีรำ

◎ บางเทพชานชับ ดนตรีหน้าทับ สำเนียงเสียงฉ่า
ประสานเสียงซอ บางจบระบา จงหวะแมนยา
หลักหลายแน่นหนา

◎ ท่าทางย่างกราย ทรวดทรงผึ่งผาย รำร่ายไปมา
ซ้อมจังหวะประเท้า งามจริตกิริยา บรรเลงเพลงช้า
ถ้วนหน้าเปรมปรีดิ์

(ร้องจบต่อรูปบ้อม ปีพาทย์ทำเพลงมหาชัย)

บทที่ ๖ ร้องเพลงสามไม้

ต่อรูปซุ้มไปในเวลากำลังร้อง

๑๑ ◎ จบพจน์เทพชุมนุม มากลุ้มมาเกลื่อนสำราญ
รายเรียงเสียงประสาน ขับเพลงบรรเลงดนตรี
◎ กล่าวกลอนบำเรอบาท โดยพระราชโองการมี
ถ้วนหน้าก็เปรมปรีดิ์ เฉลิมพระเกียรติภูวไนย
◎ เทพทั่วทุกสถาน รูประมาณอำลาไท
พร้อมกันต่างครรไล ระเห็จเหาะยังนภา
◎ กระทำประทักษิณ นรินทรด้วยหรรษา
แล้วหลีกลัดดิริมา สู่พิมานเมืองสวรรค์ ฯ

จบบทรำโคมรัชกาลที่ ๔

บทรำโคมแต่งครั้งรัชกาลที่ ๕

บทพิเศษ ร้องเพลงกราวรำมอญ

บทนี้แต่งสำหรับงานเฉลิมพระชนมพรรษาครั้งแรก

เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๑๓

๑๖ ◎ ศรีสิทธิชัยสมัยกาล เถลิงวารสงกรานต์

สมโภชสมภพราชา

◎ พระบาทสมเด็จพระจุฬา ลังกรณมหา

กระษัตริย์ธิราชบพิตร

◎ คำนวณพระชนม์ตามอาทิตย์ ถึงวันแซยิด

สัตตารัสสังวัจฉร์

◎ มาสพฤฒิสองร้อยสิบทัศ ในมะเมียนักษัตร

หกพันสองร้อยนพวาร

◎ จงเจริญสุขสวัสดิพิศาล อุดมสมภาร

พระเดชชจรจบภพไตร

◎ ขอพรหเมศเทเวศร์อำนวยชัย ถวายแด่ท้าวไท

ทุกเมื่อทุกมาสพูนเติม

บทที่ ๗ ร้องเพลงนางนาค(๑)

๑๖ ◎ ศริสวัสดิพิพัฒน์พรผล แด่พระจอมจุมพล
พิภพสุธาสยามินทร์
◎ พระเดชแผ่ทั่วแดนดิน ทุกประเทศธานินทร์
ชจรระบือภาชัย
◎ บารเมศพระพานมิ่งมไห สวรรยาธิปไตย
เป็นจอมจุฑาธาตรี
◎ ดับเข็ญเย็นทั่วธรณ์ พระวงศ์มนตรี
ประชาประชุมชื่นบาน
◎ แซ่ซ้องสรรเสริญสมภาร พระปรีชาญาณ
ทะนุบำรุงภูวดล
◎ เพียบพนพูนภาพมณฑล เกลื่อนกลุ้มชุมชน
ทุกเพศทุกพวกภาษา

---

(๑) บทแต่ที่ ๗ ไปใช้ร้องแทนบทรัชกาลที่ ๔ แต่ในงานพิเศษหรือถ้าเป็นงานหลายวันก็ใช้ร้องสลับวันกับบทรัชกาลที่ ๔ ถ้าโดยปรกติใช้ร้องแต่บทรัชกาลที่ ๔

◎ จินจามสยามโยนตรา มอญม่านมะถา
ระแชกแลทั้งฝรั่งญวน

◎ กัมพุชชาติชวามามูลมวล ตางชาติชุมชวน
มาพะมาพิงบารมี

◎ ล้วนร่าเริงรื่นปรีดิ์ ทั่วทั้งบุรี
เกษมสำราญบานกระมล

◎ น้อมเกล้าถวายชัยมงคล ให้ยืนพระชนม์
เจริญยิ่งร้อยพรรษา

บทที่ ๙ ร้องเพลงลีลากะทุ่ม

๑๖ ◎ ศรีสิทธิฤทธิไชยไกวัล น้อมบังคมคัล
เคียงพระบาทธิราชจอมปราณ

◎ ชดกรอ่นเกล้าเอางาน บำเรอบทมาลย์
ด้วยการระบำรำถวาย

◎ กรรกงวงแวดเวียนชาย ร่ายเริงเคียงราย
บรรจบจงครบเพลงรำ

◎ จัดจองละบองบทลำนำ โดยแบบระบำ
ระบทระบอนกลอนฉันท์

◎ ชูเชิดพระเกียรติจอมธรรม์ พระคุณอนันต์
อเนกจะเหลือพรรณา

◎ พระเดชปกเกล้าเหล่าประชา อยู่เย็นเป็นผา
สุกแสนเกษมเปรมใจ

◎ สมบูรณ์พูนสุขสบสมัย ทั่วทั้งเวียงชัย
ชื่นชมบรมบารมี

◎ สรวมเทพทั่วทุกราษ์ จบหล้าธาตรี
จงชวยภบาลบาทบงสุ์

◎ ให้เกษมสุขสวัสดิ์ดำรง พระชนม์ยืนยง
ยิ่งร้อยแห่งรอบสุริยันต์

◎ พระยศยืนคู่ดวงจันทร์ คู่ดวงตะวัน
คู่หล้าคู่ฟ้าดินดง

บทที่ ๙ ร้องต้นเพลงฉิ่ง

๑๖ ◎ กฤษดาญชลีน้อมจำนง ในเบื้องบาทบงสุ์
บรมนริน์ทร์ปิ่นสยาม

◎ พระญาณใหญ่ยิ่งคือคาม ภิรอรรณพนาม
มหาสมุทรซึ่งสินธุ์

◎ พระเดชแผ่ทั่วแผ่นดิน เด่นดังดวงทิน—
กรจรัสชัชวาล

◎ พระคุณปกเกล้าเย็นปาน จันทร์แจ่มคัคณานต์
แดส่องสว่างธาตรี

◎ บังคมก้มเกล้าดุษฎี ต่างดอกมาลี
ประทีปแดธูปเทียนทอง

◎ นอบน้อมบูชาฝ่าละออง พระบาทผู้ครอง
พิภพแผ่นพื้นไผทไทย

บทที่ ๑๐ ร้องเพลงขันพลับพลา

(หาบทยังไม่พบ)

บทที่ ๑๑ ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี

◎ ความ สุขสมบัติทั้ง บริวาร
เจริญ พละปฏิภาณ ผ่องแผ้ว
จง ยืนพระชนม์นาน นับรอบ ร้อยแฮ
มี พระเกียรติเดิศแล้ว เล่ห์เพียงเพ็ญจันทร์ ฯ

บทรำโคม

แต่งถวายพระพรกรมขุนวรจักรธรานุภาพ

ในงานเฉลิมพระชันษา ๕๐ ปีบริบูรณ์

เมื่อปีชาล พ.ศ. ๒๔๐๙

บทที่ ๑ เห็นจะร้องเพลงกราวรำมอญ

๑๖ กฤษดาญชลีกรกรรพุม ทัศนัชชุมนุม
ประณตน้อมในทรงนาม
◎ พระเดชปกเกศ์เกรงชาม เมตตาพยายาม
ชุบเลี้ยงฤกด้วยการุญ
◎ ฦข้าน้อมนอบชอบคุณ หวังจะค้ำจุน
จำนงจงรักภักดิ์
◎ ขอพึ่งพระเดชบารมี ให้สัชสวัสดิ์
แก่ข้าพระบาททั้งหลาย

บทที่ ๒ ร้องเพลงนางนาค

◎ ศรีสิทธิชัยกรกราย ประนมบังคมหมาย
มาร้องมารำบำเรอ

◎ ในพระเจ้าน้องยาเธอ ทรงพระคุณเสมอ
เทียบเท่าชนกชนนี

◎ กำหนดการสมภพครบปี เถลิงพระชนม์ภูมิ
ห้าสิบเอ็ดรอบทางอาทิตย์

◎ จันทร์จรรอบทางถึงนิตย์ คำนวณควรคิด
เอกุนนึ่งสัตตชะ

◎ คิดคำนวณนับข้างวาระ หมื่นแปดสหัสสะ
หกร้อยยี่สิบนพวาร

◎ จงเจริญสุขสวัสดิพิศาล บริบูรณ์ศฤงคาร
อุดมสมบัติวัฒนา

◎ ศัตรูหมู่ภัยอหังการ์ อย่าพานพาธา
ต่อใต้ฝ่าละอองพระบาท

◎ ทุกข์โศกโรคภัยจงปลาต พยศแลพยาธิ์
อย่าได้มีในพระองค์

◎ การสิ่งที่ควรประสงค์ ได้ดังจำนง
เทอญพ่ออย่าคลาดขาดเคือง

◎ พระชนม์จงดำรงรุ่งเรือง เยินยาวนับเนือง
ด้วยชัยนำล้ำประยูร

บทที่ ๓ ร้องเพลงพิฉา

◎ ขอภูมิเจ้าที่เพ็มพูน รุกขเทพย์จำรูญ
จงช่วยพิทักษ์รักษา

◎ ขอกรุงพาลีเทวา อากาศเทพา
บำบัดสรรพอันตราย

◎ ทำนบำรุงเจ้านาย ข้าพเจ้าทั้งหลาย
ทุกปีทุกเดือนคืนวัน

◎ ดำรงความประสงค์พร้อมกัน ราชกิจทรงธรรม์
พระเจ้าพิภพพานสยาม

หอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY

หอสมุดแห่งชาติสาขาวรรณคดี

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม
๒๖๓ ถนนพระราม ๖ ซอยมั่นสิน ๒ พระนคร โทร. ๗๑๘๖๖
นายรวล รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๐๓